

LYDIA WAHLSTRÖM före och efter - disputation 1898 och promotion 1900

Mellan myrten och lager

EBBA WITT-BRATTSTRÖM om två stålfröknar:

1873 FICK kvinnorna rätt till universitetsutbildning i Sverige, med förbehållet att de höll tassarna borta från patriarkatets hörnstenar, juridik och teologi. 1890-talets studentskull var redan betydande och genomförde inte sällan sina studier med en briljans som överträffade dem med påstått större hjärna utrustade. De manliga studentkamraterna hämnades genom att uppträda med prostituerade som de satt vita mössor på.

Att dylika ungherrar i framtiden skulle vara villiga att, som tiden formulerade det, "avstå sin hustru åt socialt arbete", föreföll säkert mindre troligt. Det är inget att förundra sig över att så många studentskor, utan att darra synbart på manschetten, valde lager framför myrten. Från sin oberoende position kunde de sedan arbeta politiskt för att förbättra sina systrars sociala villkor. Ett exempel är Klara Johansson som 1907, då hon var etablerad som fruktad kritiker på Stockholms Dagblad, gav ut en oförfärad rapportbok om prostitutionen.

en politisk handlingskraft och ett passivt självförakt som tvingade henne att med jämna mellanrum inta sängen. Men skröpligheten tycks ha tjänat henne som sköld inför omvärlden på samma sätt som Lydias bedövande vitalitet skyddade mot alltför stor insyn.

Elisabeth Tamm var en av våra mest betydelsefulla feministiska pionjärer. Levin skriver i förordet att hon är noga med att hålla sig till den bild som Tamm själv skulle ha velat ge eftervärlden. Det "lyckas" henne inte, vilket läsaren är tacksam för. Tamm är

- Brita Mannerheim:
Med Lydia (Carlssons)
● Hjärdis Levin:
Elisabeth Tamm på Fogelstad (Symposion)

modern just i sin splittade uppenbarelse.

Ett annat exempel är "fröken doktor" Lydia Wahlström, som skrev generationsromanen om 1890-talets studentskor i Uppsala ("Sin fars dotter" 1920). Hon verkade i drygt ett halvsekel som historiker, folkbildare och feminist, parallellt med sin tjänst som studierektor på Åhlinska gymnasiet för flickor.

Det hände att någon av hennes elever bröt sin förlovningsdär för att den stackars fästmannen i jämförelse med den älskade lärarinnan "icke höll måttet i kulturellt avseende"! En annan av hennes "flickor" beklagade livligt att det inte fanns ett serum mot Lydias starka dragningskraft. En tredje hette Karin Boye.

■■■ Lydia Wahlströms livslånga ömma förhållande till sin elev Anna Danell har dennas dotter, Brita Mannerheim, försökt fånga i boken "Med Lydia - eller livslång trohet mellan tre". Lite väl varsamt försöker Mannerheim med hjälp av memoarer, brev och sparsamt inströdda minnesbilder beskriva hur kärleken mellan Lydia och Anna i någon form räddades över in i Annas äktenskap med folkskolepedagogen och nordisten Gideon Danell. Lydia blir gudmor till Brita, det levande beviset på att Annas äktenskap, trots

ELISABETH TAMM - påtagligt kluven mellan politisk handlingskraft och passivt självförakt. Bilden tagen på Fogelstads Säteri 1906

löfte till Lydia, inte var så vitt.

Det är en sympatisk, om ej helt genomförd bok. I förbifarten låter den ana förekomsten av en intellektuell humanistisk kultur med starka inslag av idealism och folkbildningspatos, där kvinnor av såväl Annas som framför allt Lydias ull hade en drivande roll.

Faktum är att de intressantaste passagerna i "Med Lydia" är tagna från Wahlströms egen självbiografi "Trotsig och försagd". Läs den!

65 år gammal påbörjar Lydia, på 30-talet, en psykoanalys (och befinner sig på en 30-års receptivitet!). Brita Mannerheim noterar bekymrat Lydias plötsliga intresse för "sexualproblem, som var besvärande särskilt för Gideon" och som gjorde henne svår att ha i möblerade rum. Ur Lydias synvinkel var det en lättnad att i analysen få bearbeta vad hennes freudian diagnostiserade som en för (alla) kvinnor typisk bisexualitet.

■■■ En analytiker av i dag skulle säkert, i likhet med exempelvis Joyce McDougall, ha sett det lesbiska valet som ett försök att lösa konflikten mellan två poler av kvinnans psykiska identitet.

— å ena sidan könstillhörigheten (vad Lydias generation kort och gott kallade myrten) och å andra sidan den separata (lagerkrönta) individen.

Lydia identifierade sig utan prut med sin far prästen och önskade i andra kvinnor kunna bibehålla "modern" som kärleksobjekt. Professionellt verkade receptet fungera, att döma av hennes häpnadsväckande produktivitet: 38 böcker och (minst) 95 uppsatser!

Men att det var en renodlat intellektuell lösning visar samtidigt hennes egen insikt i den kvinnliga "vänskapserotik, som kunde börja i anden och lykta i köttet, men i så fall alltid slutade med vämjelse och brytning och nytt letande efter idealet".

■■■ Om Lydia Wahlström ändå kan sägas vara en syn för sägen att en fisk utan cykel är som en kvinna utan man, eller hur det brukar stå på damtoaletterna, så tycks den radikala godsägarinnan Elisabeth Tamm, porträtterad av Hjärdis Levin i en ny biografi, mera vara urtypen för frustrerad (platonisk?) lesbian.

Hon var påtagligt och plågsamt kluven mellan

Desto mer imponerad blir man av allt som denna grubblande pappas flicka utträttade: i riksdagen på 20-talet, som grundare till den under 30-talet inflytelserika kvinnotidningen Tidevarvet, som skyddspatron för Fogelstads kvinnliga medborgarskola. Hennes jordbruksekologiska manifest ("Fred med jorden" 1940), skrivet med hjälp av Elin Wägner, är fortfarande revolutionärt.

■■■ Det är ett mysterium att dessa en gång så inflytelserika humanister, som hade vad Ellen Key kallade "den kvinnliga vildheten", är så totalt bortglömda i dag. Fram till andra världskriget var dessa stålfröknar prototypen för intellektuell kvinna. Deras kamp för kvinnlig rösträtt och politiskt medbestämmande innefattade envisa krav på mödra- och barnreformer som gjort det möjligt för oss i dag att stå på bägge benen. När deras tid var ute tog ett nytt politiskt kvinnoideal över, modellerat efter Alva Myrdal.

I sin senaste, väl genomskinliga utformning, är det en arbetsmarknadsminister med tre småbarn som ska balansera intrycket av betonggossarnas återtagande av makten över naturen.